

Љуба Слијепчевић

Суђење у разумном року према чл 6 ЕКЉП у радним споровима и пракса Европског суда за људска права (ЕСЉП)

Увод

Право на суђење у разумном року представља право учесника у судском поступку да суд одлучи о његовим правима и обавезама у што краћем временском периоду и без непотребног одуговлачења. Ово право је заштићено и Европском конвенцијом за заштиту људских права која у члану 6. у склопу права на правично суђење прописује право сваког лица у грађанском или кривичном поступку на “правичну и јавну расправу у разумном року”. Практика Европског суда за људска права нам показује да је управо ово право једно од људских права чија се повреда најчешће утврђује у пресудама овог суда. Одавде видимо да је ово питање од изузетне важности како за заштиту људских права, тако и за поверење становника једне земље у њен правосудни систем.

Највећи број пресуда пред Европским судом за људска права изречен је у вези са питањем разумног рока. Према Европском суду за људска права сврха захтева разумног рока је да јемчи да ће у разумном року и путем судске одлуке бити окончана правна несигурност особе у којој се налази. То је у интересу лица о коме је реч, као и у интересу правне сигурности. Рок почиње тећи од тренутка покретања поступка, а престаје тећи кад је поступак окончан на последњој судској инстанци.

Према Препоруци број Р (84) 5 Комитета министара Савета Европе о начелима грађанског поступка за унапређивање и остваривање правде у земљама чланицама Савета Европе, судски поступак по редовном току ствари не би требало да траје дуже од 2 рочишта од којих прво треба да буде припремног карактера, а друго да се прикупе докази, изнесу аргументи странака и ако је могуће донесе пресуда.

Дужина трајања судских поступака један је од препознатљивих проблема, не само српског судства. Неразумна дужина трајања поступка, поред неуједначене судске праксе и отежаног извршења правоснажних судских одлука, нарушава начело правне сигурности, што непосредно утиче и на правичност судског поступка.

У пракси и теорији често се поставља питање који временски период представља разумни рок. Постоје мишљења да је то рок од две године у парници, једна година у кривици, или три године у првостепеном поступку, две године у другостепеном поступку, једна година у поступку по ванредном правном леку и томе слично. Ниједна од ових тврдњи није у потпуности прихватљива.

Разумни рок је онај временски период који је оптимално потребан да се отклони правна неизвесност о постојању неког права или обавезе, односно да се отклони сумња о основаности оптужбе против неког лица. Правна сигурност је императив који захтева да суђења не трају дуже него што је оптимално потребно, управо ради отклањања ове правне неизвесности.

ЕСЉП никада није дефинисао правила у погледу рокова која би омогућила да се прецизно одреди колико треба да траје судски поступак да би се сматрало да је окончан у разумном року. ЕСЉП је одбио да државама наметне било какве норме у погледу рокова, остајући веран свом приступу ин цонцрето и својој бризи за уравнотежење сваког од критеријума успостављених у судској пракси у зависности од околности сваког случаја.

За правилну оцену разумне дужине трајања поступка изузетно је значајно утврдити када почиње и када се завршава поступак.

Начелно посматрано, време трајања поступка представља његово укупно трајање од дана подношења иницијалног акта којим се поступак покреће, односно дана доношења акта или предузимања радње којима се поступак сматра покренутим, па до достављања правоснажне одлуке, односно одлуке донете по делотворном ванредном правном средству.

ЕСЉП испитује разумну дужину трајања поступка од датума када је успостављена његова надлежност у односу на државу против које је представка поднета тј. када је ЕКЉП ступила на правну снагу у односу на државу уговорницу, али, при томе, узима у обзир стање поступка на тај дан и његово трајање у прошлости.

У грађанским поступцима (парничном, ванпарничном и извршном), почетак рока углавном се поклапа са датумом обраћања надлежном суду.

ЕСЉП је у својој пракси узимао у обзир и друге полазне тачке трајања поступка везане за специфичне околности или процедуре, као нпр. Обраћање неком другом органу које је било обавезно пре обраћања суду, доношење налога за плаћање, подношење захтева за одређивање привремене мере, подношење приговора на извршење или пак лично појављивање туженог на усменој расправи. Према становишту ЕСЉП, правоснажна и извршна пресуда не мора да значи завршетак рока који се сматра разумним, јер појам суђења обухвата и фазу извршења. У више пресуда ЕСЉП је изнео следећи правни став: „Право на суђење у разумном року било би илузорно када би домаћи правни систем неке државе омогућавао да нека коначна и обавезујућа судска одлука остане неизвршена на штету једне стране¹

Ипак, из праксе ЕСЉП произлази да би се две године пред једном судском инстанцом могле сматрати границом чијим прекорачењем случај постаје сумњив са становишта повреде права на суђење у разумном року. Кад уочи неки а priori дужи рок, ЕСЉП обично користи следећу формулацију:

„Суд констатује да је првостепени суд донео своју пресуду тек седам година и три месеца након што су му се обратили подносиоци представке. Оволики протек времена већ на први поглед изгледа неразуман за само један судски степен“²

¹ . Stav 40 presude ESLJP od 19. marta 1997. godine u predmetu Hornzbi protiv Grčke (Hornsby v. Greece), br. predstavke 18357/91.

² Stav 37 presude ESLJP od 24. juna 2004. godine u predmetu Marijen protiv Belgije (Marien c. la Belgique), br. predstavke 46046/99 (dostupna samo na francuskom jeziku).

ЕСЉП у својој пракси истиче да је „захтев за нарочитом ажурношћу у појединим врстама предмета додатно наглашен у државама где сâмо домаће право прописује да се одређене врсте предмета морају решавати са нарочитом хитношћу³

Кратки рокови нису увек гаранција добре правде. ЕСЉП у том погледу подсећа да члан 6 ЕКЉП прописује временску ефикасност судских поступака, али такође јемчи и општије начело доброг вршења правде које има већи домет од начела разумног рока и може оправдати избор мање брзих али праведнијих поступака⁴

Критеријуми ЕСЉП за оцену да ли су судски рокови разумни

У дугогодишњој пракси Европског суда за људска права утврђени су критеријуми

за оцену да ли су судски рокови разумни, а то су:

1. сложеност предмета,
2. понашање подносиоца представке,
3. понашање надлежних органа,
4. значај спора за подносиоца представке.

1. СЛОЖЕНОСТ СЛУЧАЈА

Одлучивање у разумном року не значи да брзина треба да превлада над квалитетом одлучивања. Дужина трајања поступка несумњиво зависи од сложености предмета – случаја. На сложеност предмета могу утицати како фактичка, тако и питања процесног и материјалног права која се постављају пред судом. Што је предмет сложенији, то је објективно потребно и више времена за његово окончање.

Приликом испитивања сложености случаја узимају се у обзир:

- сложеност чињеница које треба утврдити,
- сложеност правних питања о којима треба одлучити и
- сложеност поступка.

³ stav 81 presude ESLJP od 17. jula 2007. godine u predmetu Jevremović protiv Srbije, br. predstavke 3150/05, te stav 29 presude od 16. decembra 2008. godine u predmetu Stanković protiv Srbije, br. predstavke 29907/05 (obe presude dostupne su na srpskom jeziku na www.vk.sud.rs).

⁴ Stav 54 presude ESLJP od 24. maja 2005. godine u predmetu Intiba protiv Turske (Intiba c. Turquie), br. predstavke 42585/98 (dostupna samo na francuskom jeziku).

Правна сложеност случаја постоји најчешће код промене закона, примене нејасних закона, тумачења међународних уговора, разграничења надлежности између судова и других органа, повезаности судског и управног поступка итд.

На сложеност поступка најчешће утиче велики број странака велики број захтева, одређивање привремених мера, пребивалиште или боравиште странака у иностранству, смрт једне од странака у току поступка, проналажење и саслушање сведока који су променили пребивалиште, поступање по замолницама у земљи и иностранству, истовремено вођење више поступака који се односе на исто лице а који су у међусобној правној вези, коришћење судских тумача, превођење докумената итд.

Кад је у питању сложеност предмета веома су важни сви његови аспекти, како чињенице тако и правна питања. Превасходно се односи на бројне чињеничне околности које је потребно утврђивати. У исто време може се сматрати да је један предмет сложен уколико је поступак по ком се он води сложен, тако да то подразумева: да домаћи судови треба да у датим околностима примењују неки потпуно нов законски пропис, ако има више оптужених, ако је предмет с међународним елементом, ако предмет овиси о неком адхезионом поступку, ако постоји интервенција трећих лица у поступку, ако се споји више предмета и сл. Уколико је поступак на који се односи представка дефинисан као сложен, суд ће по правилу допустити дужи период времена у коме власти треба да окончају процес, односно да донесу одлуку у предмету.

2. ПОНАШАЊЕ ПОДНОСИОЦА ПРЕДСТАВКЕ

„Подносилац представке је дужан да покаже марљивост у поштовању и извршавању процедуралних захтева који су релевантни, да се уздржи од било каквих тактика одлагања, као и да искористи могућности које су му пружене домаћим правом за скраћивање поступка”.

Из претходно цитираног правног става може се закључити да свако обраћање странке ради утврђивања кршења разумног рока не мора бити нужно основано. Ако је дужини поступка допринео искључиво подносилац представке и ако је он суштински узрочник кашњења, неће бити кршења разумног рока. Али, и када се подносиоцу представке може замерити извесна спорост у поступању код извођења доказа у овом степену, тиме се не може објаснити спорост у апелацији по правном леку

У грађанској материји се подносиоцу представке мора ставити на терет чињеница да је више пута неоправдано тражио одлагање рочишта јер је тиме допринео дужини трајања судског поступка, или изузеће свих судија које је законом недопуштено, али му се не може замерити што је употребио све понуђене правне лекове које му је домаће законодавство ставило на располагање, без обзира што су неки од њих били одбачени. Подносилац представке је одговоран за дужину трајања судског поступка и у случају када је подносио непрецизне и неосноване захтеве, неоправдано није долазио на рочишта, износио тврдње које су супротне тврдњама његовог пуномоћника у циљу одуговлачења поступка, или неоправдано одбијао да се подвргне медицинском вештачењу уколико је то било потребно.

Кашњења проузрокована понашањем странака за која одговорност не могу сносити судови односе се и на: иницијално обраћање ненадлежном суду, захтеве за мировање поступка и

продужење рокова за поступање по налозима суда, неблагоприятно достављање поднесака, доказа, имена сведока које треба испитати, изјашњења на поднеске и предлоге противне странке, као и одговора на понуду за поравнање, неуспешан покушај поравнања, прављење „процедуралног лавиринта“ подношењем бројних жалби, молби, захтева за изузеће, предлога за делегацију другог суда или приговора ненадлежности, одбијање именовања адвоката или пуномоћника за пријем писмена.

Тамо где је приватно лице које је странка у поступку проузроковало кашњење држава не сноси директну одговорност, али се могу поставити питања да ли је суд предузео адекватне кораке да убрза поступак или је прекомерно продужио рокове без ваљаног разлога и на тај начин допустио прекорачење временског рока

3. ПОНАШАЊЕ ОРГАНА ВЛАСТИ

Само она одлагања за која се држава може сматрати одговорном могу оправдати налаз да је прекорачен разумни рок.⁵

Дакле, приликом испитивања овог критеријума утврђује се да ли су судови предузели све мере и радње на које су по закону били обавезни како би се поступак окончао у разумном року.

Учестало одлагање суђења због: недоласка надлежног тужиоца, спајања и раздвајања поступака, спречености поступајућег судије, прибављања извештаја, непредузимања мера процесне дисциплине и неиспуњености процесних претпоставки за одржавање главног претреса, представља неефикасно поступање суда и повреду права на суђење у разумном року.

Државе морају своје судове организовати тако да они могу да одговоре на захтеве из члана 6 став 1 ЕКЉП, када се ради о разумном року. Буџетска ограничења државе не могу је ослободити одговорности за неразумну дужину трајања поступка.

ЕСЉП је често констатовао да постоје разлози кашњења судских поступака који су заједнички свим врстама поступака, а чији су узроци у неадекватној реорганизацији судова и лоше спроведеним реформама које доводе до неуједначене оптерећености судова, односно судија.

Распоред судова и судија на националној територији и њихова месна надлежност од великог је значаја за обезбеђење суђења у разумном року.

ЕСЉП је у више предмета подсетио на то да члан 6 ЕКЉП обавезује државе да своје правосудне системе организују тако да судови могу да испуне сваки од његових захтева, а посебно онај који се односи на расправу у разумном року⁶.

⁵ Stav 61 presude ESLJP od 13. novembra 2003. godine u predmetu *Napijalo protiv Hrvatske*, br. predstavke 66485/01 (službeni prevod presude dostupan na hrvatskom jeziku na <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//napijalo>

⁶ Stav 29 presude ESLJP od 13. jula 1983. godine u predmetu *Cimerman i Štajner protiv Švajcarske (Zimmermann and Steiner v. Switzerland)*, br. predstavke 8737/79.

Европски суд за људска права у више својих пресуда је утврдио да су државе уговорнице обавезне да организују своје правне поретке на начин који омогућава судовима да испуне захтеве прописане чл 6 Конвенције.

Разумни рок суђења представља отворени стандард.ЕСЉП у својој пракси не поставља апсолутне границе трајања, него разумност трајања поступка оцењује у сваком поједином случају узимајући у обзир неколико чињеница као напр: сложеност предмета, понашање подносиоца захтева, потребу хитности поступања, те број процесних стадија кроз које је предмет пролазио. Очито је да овај појам не може да се подведе под строге критеријуме. Сам суд никад није формулисао опште правило о дужини трајања поступка као критеријума за оцену да ли је поштован стандард "разумног рока". Он је одредив једино кроз праксу суда.

Стога позивање на организацијске и кадровске проблеме суда Европски суд не би могао сматрати оправданим разлогом за неразумно дуготрајно трајање судског поступка, јер је држава дужна организовати правни систем да суд може поступати по Уставу и Закону и одлуку донети у разумном року.

Поред наведених критеријума Европски суд за људска права врши и свеукупну оцену околности конкретног случаја, тако да суд може да утврди да је разумни рок прекорачен и ако је укупно трајање неког поступка било предуго, или је било дугих периода неактивности надлежних органа⁷

Право на суђење у разумном року у смислу ЕКЉП има аутономну садржину.

4. ПРЕДМЕТИ КОЈИ СУ ХИТНИ ЗБОГ ЛИЧНОГ СВОЈСТВА ПОДНОСИОЦА

Код процене хитности одређеног случаја мора се водити рачуна и о личности подносиоца представке, односно личним карактеристикама подносиоца, ка што су животна доб, здравствено стање и слично. Уколико је подносилац представке лице које у касној животној доби онда је хитност у признавању неког права од круцијалне важности за случај.

Неки предмети захтевају приоритетно решавање због неког личног својства подносиоца. Такви су нпр. предмети у којима су подносиоци у поодмаклом животном добу, лица са инвалидитетом, лица потпуно или делимично лишена пословне способности, лица која болују од неизлечиве болести.

У предмету Х против Француске Суд указује на неизлечиву болест подносиоца и неопходност да се поступа са посебном пажњом. „Постојао је ризик да било какво одлагање поступка доведе до тога да се тај поступак пред судом обесмисли. Укратко, изузетна пажња је потребна

⁷ У погледу критеријума за оцену дужине трајања судског поступка, коришћена је анализа судских рокова у државама чланицама Савета Европе на основу судске праксе ЕСЉП са стањем на дан 31. 07. 2011. године, коју је израдила Европска комисија за ефикасност правосуда (СЕПЕЈ), а која је усвојена на XX Пленарној седници СЕПЕЈ-а у Стразбур. Главни извор на основу кога је извештај урађен била је база судских одлука HUDOC

у овом предмету, без обзира на број предмета пред судом, посебно имајући у виду контраверзне тврдње да су Влади чињенице већ неколико месеци биле познате и да је озбиљност тих чињеница морала бити очигледна.” И у овом предмету се указује на обавезу суда да користи своја овлашћења ради убрзања поступка⁸

Против Србије је донето неколико пресуда у којима је оцењено да су радни

спорови трајали претерано дуго Пресуда ЕСЉП у предмету Микуљанац, Малишић и Сафар против Србије, од 9. Октобра 2007. године, бр. представке 41513/05 доступно у службеном преводу на српски језик на сајту заступника Владе Србије пред ЕСЉП⁹, Како одлучивање у разумном року не значи да брзина треба да превлада над квалитетом одлучивања. Суд узима у обзир сложеност правних и чињеничних питања која домаћи суд треба да разреши, а посебно:

- а) број странака и сведока
- б) обимност доказног материјала
- ц) сложеност вештачења
- д) међународне елементе, поготово у погледу прибављања доказа;
- е) смрт једне од странака у току поступка
- ф) старост догађаја који је био предмет спора.

Међутим, присуство било којег од наведених чинилаца сложености само по себи неће оправдати дуго трајање поступка, па чак ни изазвати налаз Суда да је предмет заиста био сложен.

Неки поступци сами по себи налажу да буду окончани брже него други. Суд је такође усвојио стриктно тумачење шта представља разуман рок у извесном броју других врста предмета где, из мноштва различитих разлога, брзина поступка има суштински значај. Суд узима у обзир само кашњења (понекад се кашњење означава као „знатан период неактивности”) која се приписују властима. Када је реч о кашњењу које се може приписати подносиоцу представке, без обзира на то да ли је намерно или ненамерно изазвано, оно право на суђење у разумном року је повређено и код виšekратних покушаја да се исти сведоци доведу на суђење (Кувикас).

⁸ Stavovi 47–48 presude ESLJP od 31. marta 1992. godine u predmetu X. protiv Francuske (X. v. France), br. predstavke 18020/91.

⁹ <http://www.zastupnik.gov.rs/cr/articles/o-zastupniku/o-zastupniku-rs-pred-esljp.html>

ПРАКСА Европског суда за људска права (ЕСЉП)

Кроз праксу ЕСЉП развијени су посебни критеријуми хитности у поступању за одређене врсте предмета, а то су нарочито:

– радни спорови (отказ, престанак радног односа из других разлога, исплата зараде) и спорови у вези са остваривањем права на пензију или инвалиднину)у предмету *Обермеиер против Аустрије*¹⁰, ЕСЉП је истакао да је посебна брзина потребна у предметима у којима је подносилац покренуо поступак за оцену законитости отказа. „Суд наглашава да запослени који сматра да је незаконито добио отказ има важан лични интерес да добије брзо судску одлуку о законитости те мере. Конкретан поступак био је сложен у

одређеној мери, подразумевао је интеракцију између управног и судског поступка у вези са отпуштањем лица са инвалидитетом и већи број различитих фаза поступка; међутим, остаје чињеница да период од девет година без правоснажне одлуке превазилази разумни рок.

ЕСЉП је у предмету *Дустали против Француске*¹¹ разматрао трајање поступка узимајући у обзир специфичне околности положаја подносиоца који је био архитекта и покушавао да поврати репутацију и да поново ради за општину. У овом предмету ЕСЉП уочава да је подносилац био у извесној мери професионално зависан, као архитекта, од општине Нем. У том смислу било је потребно да се што пре оконча спор између њега и власти која је директно могла да утиче на начин на који ће наставити да обавља своју професију.

ЕСЉП закључује да су судови који су разматрали предмет морали да покажу посебну пажњу имајући у виду чињеницу да је износ који је захтевао подносилац био од виталног значаја за њега и у вези са његовом професионалном активношћу.

У предмету *Тлименос против Грчке*¹² који се односио на могућност подносиоца да буде именован за овлашћеног рачуновођу, ЕСЉП је утврдио да је поступак од нешто више од седам година довео до повреде права подносиоца на суђење у разумном року. У овом предмету поставило се питање да ли се може примени члан 6, односно да ли се радило о грађанским правима и обавезама. С тим у вези „Суд подсећа да је, иако је регулисана управним прописима, професија овлашћеног рачуновође једна од слободних професија у Грчкој. Услед тога, поступак који је подносилац представке повео не би ли оспорио то што га власти нису именовале у звање овлашћеног рачуновође подразумевао је одређивање његових грађанских права у смислу члана 6 став 1 Конвенције .

Приликом оцене дужине трајања поступка, ЕСЉП сматра приоритетним и тужбе поднете у случајевима отказа.

¹⁰ presude ESLJP od 28. juna 1990. godine u predmetu Obermajer protiv Austrije (Obermeier v. Austria), br. predstavke 11761/85.

¹¹ Stav 47 presude ESLJP od 23. aprila 1998. godine u predmetu Dustali protiv Francuske (Doustaly v. France), br. predstavke 26256/95.

¹² Stav 58 presude Velikog veća ESLJP od 6. aprila 2000. godine u predmetu Tlimenos protiv Grčke (Thlimmenos v. Greece), br. predstavke 34369/97.

Кључне речи:

Критеријуми ЕСЉП за оцену да ли су судски рокови разумни

У дугогодишњој пракси Европског суда за људска права утврђени су критеријуми за оцену да ли су судски рокови разумни, а то су:

1. сложеност предмета,
2. понашање подносиоца представке,
3. понашање надлежних органа,
4. значај спора за подносиоца представке.

ЕСЉП је у предмету Дустали против Француске бр представке 26256/95.

ЕСЉП је у предмету Тлименос против Грчке бр представке 34369/97.

Литература:

1.Александар Јакшић; Грађанско процесно право; Правни факултет Универзитета у Београду; Београд, 2013.

2.Снежана Андрејевић, Право на правично суђење – Разумни рок, Критеријуми за оцену повреде права на суђење у разумном року према извештају ЦЕПЕЈ-а

3.<http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/аттацхментс/Критеријуми%20за%20оцену%20повреде%20права%20на%20судјење%20у%20разумном%20року.пдф>

4. <http://www.zastupnik.gov.rs/cr/articles/o-zastupniku/o-zastupniku-rs-pred-esljp.html>

Објављено у Билтену Вишег суда у Новом Саду бр 12